

LILIJA DUOBLIENĖ

Vilniaus universitetas

FILOSOFIJOS MOKYMO PROGRAMŲ KAITA: NUO TARPUKARIO IKI ŠIŲ DIENŲ

The Change of the Philosophy Curriculum:
From the Interwar Period till the Present

SUMMARY

The article deals with the problem of philosophy teaching in Lithuanian secondary schools. An analysis of the philosophy curriculum from two different periods is carried out. Firstly, two curricula from the interwar period (between the two world wars) are investigated, when many great Lithuanian philosophers were working in different areas of pedagogy. One of them was developed by P. Dovydaitis, when he worked as headmaster of the "Saulės" gymnasium. He published his curriculum in the journal "Lithuanian School", which was edited by him. Greater attention is paid to an analysis of another curriculum developed by another famous Lithuanian philosopher, A. Maceina. He criticised the curriculum approved by the Ministry of Education in 1936, and suggested a new content for the teaching of philosophy, emphasising the philosophy of nature and the philosophy of culture.

The declaration of independence by Lithuania in 1990 encouraged educators to raise new ideas for the improvement of the philosophy curriculum. The first official curriculum was created in 1994 by R. Serpytė and J. Baranova. In 1999 it was published as the Individual Curriculum of Philosophy, suggesting the study of the main questions of philosophy. In 2002 the National Secondary School Core Curriculum for was developed and published. It has a phenomenologically oriented content, directed to studies of anthropology. A comparative analysis of all the curricula is carried out, looking at the trends in the Lithuanian tradition of philosophy teaching.

Praeitą dešimtmetį Lietuvos švietėjai daug ginčijosi apie filosofijos mokymo vidurinėje mokykloje reikšmę. Ginčai buvo vainikuoti filosofijos mokymo vidurinėje mokykloje įvedimu. Šis dešimtmetis paženklintas globalesnėmis mokymo diskusijomis svarstant esminius asmenybės ugdymo orientyrus. Fi-

RAKTAŽODŽIAI: Filosofijos programos, tarpukaris, dabartis, vidurinė mokykla.

KEY WORDS: philosophy curriculum, period between the two world wars, nowadays, secondary school.

ilosofijos mokymas tuomet neatrodė toks reikšmingas, tačiau akivaizdu, kad be jo asmenybės branda nebus užtikrinta: jis yra tas dalykas, kuris suteikia visam išsilavinimui gilumą, sistemiškumą ir išbaigtumą. Koks gi yra filosofijos mokymas šiandien? Ką jis paveldėjo iš Lietuvos praeities ir kur link krypsta?

Lietuvos tarpukario mokykla turėjo puikius mokytojus: didelę jų dalis buvo filosofai, dirbę gimnazijose ar universitete ir būtinai dalyvavę pedagoginėse diskusijose. Jie buvo straipsnių ir mokyklos programų autoriai bei kritikai. Paminėtini tokie autoriai, kaip Pranas Dovydaitis, Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, Vladimiras Šilkarskis, Antanas Smetona, kurie nuveikė didelį darbą, kurdami lietuvišką filosofijos mokymo tradiciją, diskutuodami apie opiausias Lietuvos moralės ir kultūros problemas. Sekan

tarpukario periodika, ypač Dovydaičio redaguojama *Lietuvos mokykla*, galime bandyti rekonstruoti buvusią filosofijos mokymo ir diskusijų situaciją bei palyginti ją su esama. Pagrindas tai atlikti – ir tarpukaryje, ir dabar bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinama bendroji filosofijos mokymo programa, pagal kurią moksleiviai studijuoja dalyką.

Straipsnio tikslas – apžvelgti tarpukario Lietuvos filosofijos programas ir jas susieti su filosofijos programomis šiandien, išryškinti tęsiamos tradicijos esminius principus, įvertinti pertrūkius, aptikti ir išryškinti naujoves. Straipsnyje analizuojama Dovydaičio gimnazinio mokymo suvoktis, jo vadovaujamos *Saulės* gimnazijos laikinoji filosofijos programa, bendroji filosofijos programa, A. Maceinos filosofijos programos projektas ir šiandieninės filosofijos mokymo programos.

TARPUKARIO GIMNAZIJŲ MOKYMO LYGIS: DOVYDAIČIO POŽIŪRIS

Remiantis įvairiais šaltiniais, mokymas tarpukario Lietuvos gimnazijose, ir ypač filosofijos mokymas, yra labai vertinamas. Ne veltui Dovydaitis teigė, kad mokymą Lietuvos gimnazijose galėtume priskirti aukštesniam mokymui, bent jau lyginant jį su Vokietijos mokyklomis. Kokiais argumentais remiasi filosofas? Jis sako:

„Mokyklos esančios tarpe žemiausiųjų – pradinių ir aukščiausiųjų – universitetų įvairiose valstijose vadinamos įvairiai. Taip, Rusijoje visos tokios mokyklos vadinamos *srednija*, Austrijoje – *Mittelschulen*, lietuviškai tariant, *vidurinėmis*. Tuo tarpu Vokietijoje tarp pradinių mokyklų

ir universitetų esti *Mittelschulen* ir dar *höhere Schulen* – vidurinės ir aukštesnės mokyklos.¹

Ir toliau samprotauja:

„kaip dabar Lietuviams vadinti savosios gimnazijos – vidurinėmis ar aukštesnėmis mokyklomis? Kas – kas gali atsakyti: *kaip pavadinsi – nepagadinsi*. – Kai kuomet gal ir taip, bet šiuo atveju pavadinimas gali būti ir pagadinimas. Štai dėl ko. Vadindami mūsų škes gimnazijas vidurinėmis mokyklomis mes klaidiname vokiečių valdžią, vokiečių spaudą ir per ją visą vokiečių visuomenę, pasižemindami save tos visuomenės akyse, nes rodomės jai esą tauta ligšiol neturinčia dar gimnazijų, o vos tik *Mittelschule's*, ku-

rios, kaip minėta, vokiečių supratimu yra įstaigos menkesnės ne tik už gimnaziją, bet ir už progimnaziją bei realinę mokyklą. Argi čia pavadinimas ne pagadinimas?“²

Įvertinant to meto politinę situaciją ir Dovydaičio provokarietiškas pažiūras, galima suvokti, kodėl filosofas taip aiškiai orientuojasi į Vokietijos mokymo sistemą. Bet galima spėti, kad buvo ir daugiau argumentų kalbėti apie Lietuvos mokyklų lygį. Dovydaitis, būdamas mokyklos direktoriumi ir mokytoju, žinojo realią padėtį ir turėjo kompetencijos spręsti, kad Lietuvos mokyklos, ypač kai kuriose srityse, tikrai nusipelnė gero įvertinimo. Tiesa, jo siūlymas gimnazijas pavadinti aukštosiomis kėlė nesusipratimą, nes kaip tuomet vadinti universitetus? Savo siūlymą jis papildė teigdamas, kad įsteigtus ar atkurtus universitetus galės pavadinti aukščiausiomis mokyklomis, kas skambėjo kiek keistai.

Abejoti, ar Dovydaitis buvo susipažinęs su gimnazijų programomis, netenka. Dovydaičio nusimanymas apie gimnazijų padėtį buvo ne tik teorinis, organizuojant *Lietuvos mokyklos* leidybą, renkant straipsnius, recenzijas, bet ir praktinis, nes filosofas dirbo gimnazijos direktoriumi.³ Jis propagavo naujų mokslo žinių (apie gamtą, religijas, kultūrą, dorą) sklaidą mokyklose, taigi, kartu ir mokymo turinio papildymą. Jis nebijojo naujovių, kurios griovė nusistovėjusias sampratas, tam tikra prasme vertė kiekvieną permąstyti savo susiformuotą pasaulėžiūrą. „Pagal Dovydaičį, spręsdama pasaulėžiūrinius klausimus, filosofija privalo paisyti mokslo duomenų ir jų teikiamo pasaulėvaizdžio“, ta-

čiau „Dovydaičio iš tiesų nebaugino jokios moksle kylandčios teorijos, nors ir kokios jos būtų kontroversinės“.⁴ Būdamas katalikas, krikščioniškų vertybių, Ateitininkų judėjimo puoselėtojas, jis pasisakė už evoliucijos teorijos įtraukimą į mokymo programas, už įvairių religijų mokymą ir atsargų santykį su tikybos mokymu, nes formuojant vaiko įsitikinimus privalu paisyti tėvų nuomonės. Filosofas ir pedagogas propagavo lotynų kalbos mokymąsi, kuri turėtų padėti ne tik tobulinti literatūrinį išmanymą, bet ir geresnį savo istorijos pažinimą. Filosofui labai rūpėjo humanitarinis moksleivių auklėjimas, plati kultūrinė ir gili istorinė savimone. Todėl jis itin kritiškai pasisakė prieš mokyklų realinimą ir pritarė L. Dubo, kuris peikė ultrautilitarizmą ir pragmatizmą Amerikoje, nes jos mokymas reališkai orientuotas ir nepaiso senųjų kalbų, reikalingų gamtos, teisės, filologijos ir, žinoma, filosofijos studijoms, mokymuisi.⁵

Dovydaitis buvo gerai susipažinęs su Aristotelio ir šv. Augustino darbais, juos pristatė lietuviškoje enciklopedijoje, iš vėlesnių autorių enciklopedijoje pristatė Erazmą Roterdamių, H. Bergsoną ir kitus. Filosofo pažiūros buvo akivaizdžiai neotomistinės. Tarpukario filosofija taip pat buvo labiausiai orientuota į neotomizmą, kiek kritiškai buvo žvelgiama į egzistencializmą, psichoanalitinę teoriją ar pragmatizmą, bent jau pedagoginėje spaudoje vyravo kritiškos nuostatos. Tačiau ilgainiui ir tos, pradžioje kiek pavojingomis laikomos, filosofijos, tapo akceptuotos ir netgi brandino tų filosofijų apologetus. Jau 1930,

1932 metų *Lietuvos mokykloje* gana palankiai žvelgiama į pragmatizmą ir kviečiama vykti į tarptautinį pragmatizmo kongresą Nioje, kur pranešimus tu-

rėjo skaityti J. Dewey ir M. Montessori.⁶ Tuo tarpu dar gana jauni to meto filosofai A. Maceina, J. Girnius brendo kaip egzistencializmo šalininkai.

TARPUKARIO GIMNAZIJŲ FILOSOFIJOS PROGRAMOS

1919 metais įkūrus Švietimo ministeriją filosofijos propedeutika skelbiama programiniu dalyku. Tačiau dar iki to laiko filosofija gimnazijose jau buvo dėstoma. 1918 metų *Lietuvos mokykloje* buvo pateikta laikinoji *Saulės* gimnazijos filosofijos programa. Šios gimnazijos direktoriumi buvo Dovydaitis.⁷ Anot jo kolegų prisiminimų, „pagrindiniai Dovydaičio dėstomi dalykai buvo lietuvių kalba ir literatūra (aukštesnėse klasėse), visuotinė istorija ir filosofijos propedeutika“⁸. Būdamas direktoriumi ir filosofijos mokytoju, Dovydaitis, žinoma, dalyvavo rengiant gimnazijos filosofijos programą. Pagal ją VII klasėje dėstoma:

- Filosofijos ir jos propedeutikos pamatinės sąvokos, paskirstymas, uždaviniai, istorijos žvilgsnis
- Trumpos empirinės psichologijos žinios
- Racionalioji psichologija
- Noetika: skepticizmas, dogmatizmas, kriticizmas, naivusis ir kritinis realizmas
- Ontologija

VIII klasėje dėstoma:

- Trumpos logikos ir metodologijos žinios
- Filosofijos istorija

Remiantis 1923–1924 metų Švietimo ministerijos aukštesniųjų bendrojo lavi-

nimo mokyklų įstatymų projektu, filosofijos propedeutika buvo išimta iš realinio skyriaus. Mokyklos protestavo prieš šį potvarkį. Geriausias tokio protesto pavyzdys yra J. Gobio publikacijos, liudijančios filosofijos reikalingumą visų tipų mokykloms.⁹ Beveik visą dešimtmetį periodikoje diskusijų apie filosofijos mokymą nebuvo. Tik 1935 atsirado nauja informacija. Tai buvo viceministro K. Masiliūno pranešimas apie filosofijos propedeutikos programos papildymus filosofijos terminijos mokymu, o taip pat siūlymai įvesti kai kurias specifines temas atskirai mergaitėms ir berniukams.¹⁰ Reikia patikslinti, kad gimnazijų dokumentų analizė rodo kiek kitokią padėtį: filosofijos propedeutikos kursą dažniausiai sudarė logika ir psichologija, o kitų turinio dalių dėstoma nebuvo.¹¹ 1936 metais *Tautos mokykloje* paskelbiama nauja filosofijos propedeutikos programa kurioje nurodoma, kad VI klasėje yra dėstoma¹²:

- Įvedamosios filosofijos žinios
- Psichologija
- Logika

VII klasėje yra dėstoma:

- Gnoseologija
- Ontologija
- Teodicėja
- Etika
- Pedagogika

Akivaizdu, kad nauja programa, lyginant ją su *Saulės* gimnazijos programa, gerokai praplėsta. Atsirado teodicėja, etika ir pedagogika.

Šią programą ėmėsi aštriai kritikuoti A. Maceina. Įvertindamas filosofijos propedeutikos programos projektą, jis teigė:

„šitas projektas kaip tik per mažai kreipia dėmesio į minėtąjį svarbiausią filosofijos propedeutikos uždavinį – atbaigti ir pagilinti mokinio bendrąjį išsilavinimą. Dabartinė filosofijos propedeutikos programa yra sudaryta taip, kad ji duotų bendrais bruožais, santraukos pavidalu, visą filosofijos sistemą. Tai yra ne kas kita, kaip išplėstoji filosofijos įvado enciklopedinė dalis.“¹³

A. Maceina išskyrė du esminius šios programos didaktinius trūkumus: santraukinį jos pobūdį ir buvimą tokių dalykų, kurie patys savaime yra problematiški, t.y. gnoseologija. Sisteminiu požiūriu kaip trūkumas išskiriama tai, kad į programą yra neįtrauktos gamtos filosofijos ir kosmologijos temos ir tai, kad turinyje atsirado pedagogika, kuri nepriklauso filosofijos laukui. Taigi akivaizdu, kad A. Maceinos požiūriu, programa turėtų būti labiau panaši į senąją programą, t.y. tą, kurią siūlė *Lietuvos mokykla* 1918 m. Tiksliau – tai buvo Dovydaičio vadovaujamos *Saulės* gimnazijos laikinoji filosofijos programa. Anot A. Maceinos, gimnazijos disciplinos turi specifinį uždavinį – išlavinti mokinio

dvasią, suteikiant jai minimumą žinių. Todėl ir filosofijos propedeutikoje turi būti „ne sisteminis visų disciplinų apžvelgimas, bet parinkimas tokių problemų, kurios natūraliai įsijungtų į lavinimo vyksmą.“¹⁴

Lavinimui pagilinti A. Maceina daugiau dėmesio siūlė skirti psichologijai (mąstymui apskritai), logikai (taisyklinam mąstymui) ir metodologijai (supažindinti su moksliniu tyrimu). Filosofas manė, kad moksleiviai ateina į universitetus visiškai nepasirengę moksliniam darbui, kuris yra labai svarbus universitetinėse studijose ir kurio išmokyti sugaištama daug laiko.

Lavinimui „atbaigti“ A. Maceina siūlė pasaulėžiūrinius dalykus, t.y. gamtos filosofiją (realiniam profiliui) ir kultūros filosofiją (humanitariniam profiliui). Taip pat A. Maceina pritarė tikybos mokymui, kuris atbaigtų religinį profilį.

Įvertinant šią naujai pateiktą programą, galime teigti, kad ji buvo, viena vertus, tikrai aukšto lygio ir ją galėtume priskirti aukštesniajam mokslui. Tai liudija tokia A. Maceinos formuluotė, kaip logika ir psichologija turėtų būti „išeinamos iš pagrindų“. Kita vertus, buvo siekiama protingai, neperkraudant mokinių, išpildyti gimnazijinę asmens ugdymo ir parengimo tolesnėms studijoms misiją. Ji atitiko Dovydaičio asmens ugdymo sampratą, pabrėžiančią kultūrinumą ir mokslinimą, bei iš dalies atliepė jo filosofiją.

FILOSOFIJOS PROGRAMOS INOVACIJOS ATKŪRUS LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, filosofai pradėjo kurti ir siūlyti įvairias vidurinės mokyklos filosofijos programas. Mokytojai savo iniciatyva ir administracijos pritarimu rengė individualias programas, dažniausiai jas integruodavo į etikos pamokas arba organizavo fakultatyvines pamokas. Ilgainiui VPU filosofės Jūratė Baranova ir Rita Šerpytytė, pradėjusios filosofijos mokytojų perkvalifikavimo kursus, parengė programą, vadinamą *Filosofija mokykloje*. Ji buvo Švietimo ir mokslo ministerijos ekspertų įvertinta, patvirtinta ir publikuota *Mokyklos* žurnale 1994 metais.¹⁵ 1999 metais ši programa buvo išleista kaip Individualioji filosofijos programa, skirta pasirenkamajam dalykui.¹⁶

Šios programos dalys:

- Filosofijos studijų įvadas (autorė R. Šerpytytė)
- Būtis (autorė R. Šerpytytė)
- Pažinimas (autorė R. Šerpytytė)
- Istorijos filosofija (autorė J. Baranova)
- Religijos filosofija (autorė R. Šerpytytė)
- Filosofinė etika (autorė J. Baranova)
- Estetika (autorė J. Baranova)
- Moralė ir politika (autorė J. Baranova)

Autorės programoje rašė: „jei problemų mokytojui pasirodys per daug, jis gali jų savo nuožiūra mažinti, keisti jų tvarką, iš jų pasirinkti šešias ir kiekvieną trimestrą (jei mokomasi dvejus metus) pradėti nuo naujos“¹⁷. Vadinasi temos gali būti parenkamos pagal moky-

tojų ir klasės jau susiformavusius interesus. Šios programos, kuri buvo siūloma XI–XII klasei, tikslas – „ugdyti savarankiškai mąstantį mokinį, drąsų bei gebantį reikšti savo ir išiklausyti į kito mintis. Filosofijos pamokos – tai poklambių ir diskusijų vieta, kur nėra nei teisiųjų, nei klystančiųjų, kur visi kartu aptaria kylančias problemas.“¹⁸

Akivaizdu, kad toks tikslas labiau atitinka tai, ką A. Maceina vadino pagiliniu, tai yra mąstymo lavinimu. Čia apie pasaulėžiūros formavimą nekalbama, kur kas daugiau laisvių paliekama mokytojui, kuris vadinamas *programos bendraautoriumi* ir mokiniams, kuriems suteikiamos sąlygos diskutuoti su draugais, atsakymų į klausimus ieškoti patiems.

2002 metais, atnaujinant bendrąsias bendrojo lavinimo programas vyresnėms (XI–XII) klasioms, filosofijos programa buvo pateikta kaip bendroji. Jos paskirtis – „ugdyti moksleivių kritinį mąstymą ir plėsti humanitarinį išsilavinimą“.¹⁹

Filosofijos tematika suskirstyta į dvi pagrindines klausimų grupes: filosofinę antropologiją ir pamatinius filosofijos klausimus. Programos turinys gerokai išsiplėtė:

- Filosofinė antropologija:

Kas yra žmogus; Žmogaus kūnas ir siela; Žmogus, individas, asmenybė, asmuo; Žmogus ir gyvūnas; Žmogus ir mašina; Racionalusis žmogus; Tikintis žmogus; Kenčiantis žmo-

gus; Dirbantis žmogus; Žaidžiantis žmogus; Kovojuantis žmogus; Mirties problema.

- Pamatiniai filosofijos klausimai:

Filosofijos kilmė ir šaltiniai; Būties klausimas; Pažinimo klausimas; Gėrio klausimas; Grožio klausimas; Tikėjimo klausimas; Istorijos prasmės klausimas; Teisingumo klausimas; Kalbos filosofija; Mokslo filosofija.

Šioje programoje, skirtingai nei visoje kitose, pagrindiniai filosofijos klausimai nustumiami į antrąjį planą, daugiausiai dėmesio sutelkiant į antropologijos klausimą – kas yra žmogus? Štai šis ketvirtasis I. Kanto išskirtas klausimas tampa pagrindiniu. Būtent filosofinė antropologija, anot programos autorių, „galėtų užpildyti dabar vyresniųjų klasių bendrajame išsilavinime atsiradusią spragą. Ji sudarytų prielaidas žmogaus prigimties, esmės, savivokos, vietos pasaulyje, santykio su pasauliu supratimui“²⁰. Čia turėtų atsirasti sąsajos ir su tiksliaisiais mokslais (temoje *žmogus – mašina*), gamtos (temoje *žmogus ir gyvūnas*), humanitarinius (temose *egzistencinė antropologija*, *gėrio klausimas*, *tikėjimo klausimas*, *grožio klausimas*), socialiniais (temose *teisingumas*, *istorijos prasmės klausimas* ir kt.). Programos įvade nurodoma, kad ji skirta filosofijos ir literatūros klasikų tekstus interpretuoti ir diskutuoti.

Įvertindami šią programą, galime teigti, kad ji orientuoja moksleivį ne tik į mąstymo ugdymą, kas yra apibrėžta programos paskirtyje ir tikslė, bet ir į pasaulėvokos gilinimą bei pasaulėžiūros

kūrimąsi. Taigi, šią programą tiktu vadinoti, A. Maceinos terminais tariant, gilinamąja ir „atbaigiamąja“. Suprantama, kad savo turiniu ji skiriasi nuo *Saulės* gimnazijos filosofijos programos, tačiau sumanymu suteikti kuo platesnį temų spektrą svarstymams, diskusijoms, interpretacijoms ji artimesnė Dovydaičio gimnazijoje realizuotai programai nei A. Maceinos pasiūlytai programai. Mat pastaroji kvietė suspenduoti neaiškius, pvz. gnoseologijos, klausimus ir vietoje jų pasiūlyti pasaulėžiūros formavimosi kryptį, programą „atbaigiant“ gamtos, kultūros arba religijos studijomis. Čia galima išvelgti tam tikrą paradoksą, nes savo egzistencialistinius įsitikinimus A. Maceina turėtų būti artimesnis paskutinės 2002 metų programos rengėjams, nei neotomistiškai nusiteikęs Dovydaitis. 2002 metų filosofijos programa labiau atliepia fenomenologiją. Tokią išvadą daro Z. Norkus, parašęs išsamią recenziją apie Filosofijos vadovėlį XI–XII klasei, parengtą J. Baranovos ir T. Sodeikos pagal esamą programą.²¹ Recenzijoje išsakoma mintis, kad turinio požiūriu vadovėlis kiek primena postmodernistinę dëlionę, o, kita vertus, atpažįstama fenomenologinis požiūris. Postmodernizmo įtaka juntama todėl, kad vadovėlis išnaudoja įvairias didaktikos priemones: tekstų interpretacija, vaizdinė medžiaga, poezija, proza. Rengdamas filosofijos programą, A. Maceina buvo gana jaunas, tik apsigynęs mokslinį darbą, pedagogas, taigi jo, kaip egzistencialisto, pažiūros dar nebuvo rodomos ir atpažįstamos. Todėl, kaip bebūtų paradoksalu, paskutinioji programa yra veikiau artima pirmajai, neoto-

misto Dovydaičio vadovaujamoje gimnazijoje kuriai programai.

Kitas įdomus faktas, kurį galime išvelgti visų minėtųjų programų analizėje yra tas, kad visos jos yra orientuotos, kaip Dovydaitis teigė, į kiek aukštesnį lygį nei vidurinis mokymasis. Ir tarpukario programos, siekiančios logikos, psichologijos, mokslinio darbo pagrindų, ontologijos ir gnoseologijos išmanymo, ir dabarties programos, siūlančios sudėtingas kalbos ir mokslo filosofijos, žmogaus egzistencijos apmąstymo, religijos filosofijos ir kitas temas, gali būti traktuojamos kaip aukštojo mokslo lygio programos. Atitinkamai, tik kiek plačiau, aukštajame moksle yra dėstomi Filosofijos įvado ar pagrindų kursai, Etikos, Estetikos ar Politinės filosofijos kursai. Toks, tradiciškai susiklostęs aukštas mūsų mokyklų programų lygis yra privalumas, kurį vertėtų tinkamai išnaudoti. Reikėtų svarstyti apie tai,

kad filosofijos propedeutikos programa turėtų būti privaloma visiems moksleiviams, tuomet sąlygos jiems pasirengti tolesnėms studijoms ir gyvenimui būtų sulygintos, o universitete studentai studijuotą filosofiją jau nuodugniau, būtų brandesni ir geriau pasirengę kitų dalykų studijoms. Įvadinių kursų perkėlimas į gimnazijas, licėjus yra praktikuojamas ne vienoje vakarų šalyje, todėl įvadinių kursų vidurinėje mokykloje įgyvendinimas reikštų jau esamos gerosios patirties taikymą Lietuvoje.

Vadinasi, filosofijos programų tradicija, užtikrinusi aukštą jų lygį, yra didelis mokyklų turtas, galintis padėti išsaugoti tinkamą Lietuvos švietimo lygį, kuris pastaruoju metu itin smunka, o ypač aukštojo mokslo institucijose. Jei į aukštąsias mokyklas ateitų studentai, jau mokęsi filosofijos mokykloje, jų studijos galėtų greičiau užtikrinti geresnę studijų kokybę ir gražinti aukštojo mokslo prestižą.

IŠVADOS

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje filosofijos studijos – dėsningas ir jau turintis tam tikras tradicijas reiškinys. Filosofijos buvo mokoma Lietuvos tarpukario gimnazijose ir jos mokoma dabarties gimnazijose ir vidurinėse mokyklose.

Dovydaičio redaguojamoje *Lietuvos mokykloje* skelbta Filosofijos laikinoji programa siūlė gana platų temų spektrą, nors realiai mokyklose daugiausiai buvo dėstoma logika ir psichologija. Dovydaičio vadovaujamoje gimnazijoje dėstomos filosofijos turinys buvo gana logiš-

kai pagrįstas, lyginant jį su vėlesniu, randamu 1936 metų programoje, kuri buvo papildyta pedagogikos ir kitomis temomis. Dovydaičiui labai rūpėjo mokinių mąstymo ugdymas, gebėjimas diskutuoti ir įvertinti įvairią, netgi kontroversišką medžiagą bei didaktiniu požiūriu ne itin moksleivijai tinkamas mokslines teorijas.

A. Maceinos siūlyta filosofijos programa buvo orientuota į moksleivių lavinimo pagilinimą ir „atbaigimą“. Ji išsamiai pagrįsta, kviečianti dėstyti tik tuos dalykus, kurie yra svarbūs jaunu-

liui ir atsisakyti apžvalginio, paviršutiniško dėstymo. Labiausiai koncentruojamasi į moksleivių mąstymo, logikos ir mokslinio tyrinėjimo mokymą, o pasaulėžiūrai formuoti siūlomi du profiliai: gamtos filosofijos ir kultūros filosofijos, į kurią įeitų ir tikyba bei etika.

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje, vėl atgaivintas filosofijos mokymas. Individualioji filosofijos mokymo programa (autorės R. Šerpytytė ir J. Baranova), sukurta 1994 metais, apėmė visus filosofijos pamatinius klausimus, o tikslu nurodė kritiškumo ugdymą. 2002 metų bendroji filosofijos programa atskleidė naują ugdymo koncepciją, orientuotą į antropologijos, t.y. žmogaus, klausimus ir jų gvildenimą fenomenologiniu aspektu.

Visos filosofijos mokymo programos nuo P. Dovydaičio laikų iki dabarties, jų kaita ir atnaujinimas gali būti traktuojama kaip jau susiformavusi Lietuvos filosofijos mokymo tradicija. Joje, šalia moksleivių mąstymo ugdymo, kritišku-

mo mokymo, siūloma fenomenologinė santykio su pasauliu suvoktis ir interpretacija. Toks fenomenologinis ir interpretacinis pobūdis yra artimas vakarų valstybių filosofijos mokymui, ypač Vokietijoje ir Prancūzijoje.

Ir Dovydaičio apibūdinama gimnazijinė programa, ir dabarties filosofijos programos yra aukšto lygio, reikalaujančios atitinkamo mokytojų lygio ir mokiinių nusiteikimo bei darbo. Šiandien, lygiai kaip ir tarpukaryje, tiktų Dovydaičio suformuluota išvada, kad gimnazijinės programos galėtų būti vadinamos aukštesniojo (aukštojo) mokslo programomis. Tai turėtų būti traktuojama ne kaip priekaištas neteisingai organizuojamai Lietuvos mokyklų ugdymo turinio politikai, o kaip privalumas, kuris byloja, kad filosofijos programa, būdama įvadinu ir būtinai privalomu kursu vidurinėje mokykloje, gali pagelbėti keičiant Lietuvos smunkantį universitetinių studijų lygį.

Literatūra ir nuorodos:

- ¹ Pranas Dovydaitis. Lietuvių gimnazija – vidurinė ar aukštesnė mokykla? // *Lietuvos mokykla*, 1918, 1–2 sąsv., p. 6.
- ² Ten pat, p. 7.
- ³ Juozas Girnius. *Pranas Dovydaitis*. – Chicago: Ateitis, 1975, p. 566.
- ⁴ Ten pat, p. 644–645.
- ⁵ L. Dubo. Humanistinė gimnazija ir gyvenimas // *Lietuvos mokykla*, 1919–1920, 2 knyga, p. 230.
- ⁶ *Lietuvos mokykla*, 1930, 1932.
- ⁷ *Lietuvos mokykla*, 1918, 1–2 sąsv., p. 381–385.
- ⁸ Juozas Girnius. *Pranas Dovydaitis*. – Chicago: Ateitis, 1975, p. 138.
- ⁹ *Lietuvos mokykla*, 1924, 2 sąsv., p. 63.
- ¹⁰ K. Masiliūnas. Aukštesniųjų mokyklų reformos kelias // *Tautos mokykla*, 1935, Nr. 20, p. 452.
- ¹¹ Lilija Duoblienė. Filosofijos propedeutika tarpukario Lietuvos skirtingų tipų mokyklose // *Pedagogika*. VPU, 2000, Nr. 47, p. 138–148.
- ¹² *Tautos mokykla*, 1936, Nr. 16–17.
- ¹³ Antanas Maceina. Filosofijos propedeutikos programos kritinė dalis // *Lietuvos mokykla*, 1937, Nr. 5, p. 371.
- ¹⁴ Antanas Maceina. Filosofijos propedeutikos programos pozityvinė dalis // *Lietuvos mokykla*, 1937, Nr. 6–7.
- ¹⁵ Rita Šerpytytė, Jūratė Baranova. Filosofija mokykloje // *Mokykla*, 1994, Nr. 8.
- ¹⁶ Rita Šerpytytė, Jūratė Baranova. *Individualioji filosofijos programa*. – Vilnius, 1999, p. 5.
- ¹⁷ Ten pat.
- ¹⁸ Ten pat.
- ¹⁹ *Bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*. – Vilnius, 2002, p. 299–304.
- ²⁰ Ten pat, p. 229.
- ²¹ Žr. Zenonas Norkus. Naujos knygos besimokantiems filosofuoti // *Problemos*, 2003, Nr. 64.